מהאמנות באהבה

בביקור מכונן בתערוכה בלונדון התאהבה נורית סירקיס-בנק ביצירתיות של אלוקים. אחרי שנים רבות של עבודה במוזיאון ישראל היא גילתה איך מתבוננים בבריאה בעיניים אחרות, וכיום היא אוצרת במוזיאון היכל שלמה לאמנות יהודית. הכול היא השיגה בזכות עצמה, אך כעת היא מוכנה להתהדר גם בבני משפחתה: מאִמה, מחברת ספרי הבישול רות סירקיס, ועד ר' יואל סירקיס, בעל הגהות הב"ח

איילת כהנא

צילום: איילת השחר

באמצע היום התקשרה אליי דודתי שוחרת התרבות ואמרה: "איילת, אולי תגיעי להיכל שלמה? יש כאן תערוכה במסגרת הביאנלה לאמנות יהודית, והמוצגים לא פחות מרתקים מאשר האוצרת". אמרה, סקרנה ושכנעה. »

נורית מציגה מוצג עכשווי לצד ארון קודש עתיק
במסגרת אחד הסיורים בתערוכה

ביאנלה (בעברית: דו-שנתי) היא אירוע אמנותי המתקיים אחת לשנתיים ומוקדש בעיקר לאמנות עכשווית. זו השנה הראשונה שבה מתקיימת ביאנלה במוזיאון לאמנות יהודית בהיכל שלמה בירושלים.

לתערוכה נכנסתי בהתפעלות רבה. גם ממוצגי האמנות אך בעיקר מהעובדה שאוצרת התערוכה, שגם העבירה את הסיור, היא אישה בעלת חזות דתית, שופעת ידע באמנות ואמני העולם. את נורית סירקיס-בנק מאירת הפנים תפסתי לשיחה מיד בסיום הסיור.

מה תפקידו של אוצֵר?

"המלה אוצרות נגזרת מהמילה אוצָר. המוזיאון הוא המקום שמכיל אוצרות ונכסי תרבות חומרית ויזואלית, והאוצֵר תפקידו לבחור מתוך האוצר הזה מבחר של יצירות להציבן בצורה מסוימת כך שיעבירו מסר. תפקיד האוצר הוא לגרום למערך שלם של אסוציאציות אצל המתבונן. אוצר צריך להיות בעל ידע היסטורי וחינוכי, תרבותי ואסתטי".

איך הגעת להיות אוצרת?

"מיד כשסיימתי את התואר השני באמנות התחלתי לעבוד במוזיאון ישראל. זכיתי לעבוד לצד אוצרים מרכזיים וחשובים בעולם האמנות הישראלי, אנשים כמו יגאל צלמונה, סטפני רחום ומרטין ווייל, שהקימו תערוכות ששינו את פני עולם המוזיאונים הישראלי. לימוד האוצרות שלי היה תוך כדי עבודה איתם, הלכה למעשה".

נורית הגיעה לעולם היהדות במסעה לקראת הדוקטורט, לאחר תואר ראשון בפילוסופיה ואמנות ותואר שני בתולדות האמנות מטעם האוניברסיטה העברית.

"אני מבחינתי התחלתי את חיי הרבה לפני שנולדתי", היא אומרת, ומבקשת להסביר: "בתפיסה שלי זהות של אדם היא כמו זהות של עם, היא בנויה רבדים רבדים של עשייה של אנשים שקדמו לנו. סבא רבא רבא שלי מצד אבי היה ר' יואל סירקיס, בעל ה'בית חדש' שמופיע בכל דף גמרא.

"נאמר עליו שבלי הגהות הב"ח אי אפשר היה ללמוד גמרא. הוא היה אב בית דין של העיירה קראקוב והרב של מז'יבוז', כמאה שנה לפני הבעל שם טוב, ופעל גם בבעלז ובבריסק, שהפכו למקומות בעלי שם רק כמאה שנים אחר כך. הוא דמות מכוננת בחיי. תמיד היה לי חיבור מיוחד אליו. הרגשתי אליו מחויבות", נורית מפרטת בהתפעלות וברגש את מפעל חייו של אבי אבותיה.

"הוא היה פוסק וכותב שו"תים. הוא פרץ דרך. למשל, הוא היה זה שאישר את השירה בבית הכנסת. בתקופתו ניסו להתרחק כמה שאפשר מאורחותיה של הכנסייה, ופסקו כל מיני פסיקות שנוגעות לשירה וכלי שירה בבתי הכנסת, אך הוא לבסוף התיר את השירה והניגונים. משפט אחד שהוא טבע הולך איתי יום יום. הוא אמר: יהודי צריך להרים את עיניו לשמים שלוש פעמים ביום לפחות, מפני שהרמת העיניים היא כבר תפילה.

> מהעשור הראשון של חיי זכור לי מסע סביב העולם. באותה תקופה התגבשה אצלי זהות מאוד חזקה של בת הכפר הגלובלי, אשת העולם הגדול

"הוא נפטר בשנת ת', ואותי ממש מרגש לקרוא בספר שלו מלפני שלוש מאות שנה דברים שנכתבו בשפה שאני מדברת היום. מצד אמי היקרה אני צאצאית של היהודי הקדוש מפשיסחא ושל הצדיק מוורקא. היא בת נינם. זאת מבחינתי ההתחלה", היא מציינת בגאווה גלויה, "אבות אבותיי ואימותיי".

טועמים מכל העולם

נורית נולדה בבוסטון, והיא בתם של רות סירקיס, מחברת ספרי הבישול הידועה מחלוצי הספרות הקולינרית בישראל, ורפי סירקיס, דיפלומט מטעם משרד החוץ. "גדלתי במשפחה ישראלית ציונית, עם זיקה יהודית חמה. אבא שלי מונה להיות קונסול כלכלי בלוס אנג'לס, כך שגדלתי שם עד גיל שמונה.

"מהעשור הראשון של חיי זכור לי מסע סביב העולם, מכיוון שאבא שלי עבד במשרד החוץ. מדי שנה טסנו לסיורים היסטוריים, לימודיים ואמנותיים ברחבי העולם. למעשה, באותה תקופה התגבשה אצלי זהות מאוד חזקה של בת הכפר הגלובלי, אשת העולם הגדול. אימא שלי כתבה והוציאה לאור יותר ממאה ספרי בישול. הרעיון של מזון בינלאומי, חקר מנהגים, תרבויות ומסורות היה מאוד חי בבית שלנו ומתבטא כיום בחיינו".

רק לא זה

"כשהתחלתי את הדוקטורט, יצאתי לחפש נושא באתרי אמנות שונים בעולם. הגעתי לאירופה לבדי לכמה חודשים, ולא מצאתי נושא לדוקטורט". בשנת 1991 »

"חשבתי באותו רגע עד אין סוף. ביום מן הימים הייתי רוצה להוציא ספר בשם הזה". נורית במהלך סיור בתערוכה

הגיעה נורית ללונדון. באותה תקופה הייתה שם תערוכה שהיא ממש לא רצתה לראות. התערוכה נקראה 'החוויה היהודית במאה העשרים'.

"הייתה לי התנגדות. הייתה לי רשימה של תערוכות שרציתי לבקר בהן, ובכל פעם שפתחתי את הרשימה וראיתי את שם התערוכה הזו, דילגתי עליה. לא רציתי ללכת. סימנתי וי על כל שאר האירועים בלונדון, ובסופו של דבר זה היה האייטם היחיד שלא סימנתי. שאלתי את עצמי: מדוע?

"התשובה הראשונה הייתה שאני לא אוהבת את הסוג הזה של אמנות. מה כבר יציגו? דמויות, כותל. אני לא אוהבת אמנות פיגורטיבית. אני יותר אוהבת אמנות מופשטת, מאתגרת. אך הקול הנגדי אמר לי: אבל היית פתוחה ללכת להרבה תערוכות אחרות באותו סגנון, אז מה הבעיה עם זו? קול יותר פנימי אמר שאני לא רוצה שיזהו אותי עם כל הנושא הזה של יהדות.

"אתגרתי את עצמי ושאלתי את עצמי שוב: אם היו קוראים לזה החוויה היפנית במאה העשרים, היית הולכת? אמרתי: כן, בריצה. ואם מישהו היה מזהה אותך שם בתור יפנית היה אכפת לך? לא. כך שכנעתי את עצמי ללכת".

התערוכה הזאת, שאליה כל כך התנגדה ללכת, שינתה את חייה והייתה לנקודת מפנה בחייה. "כשנכנסתי לתערוכה הרגשתי שאני אדם עם שלושה עמודי תווך באישיות. הראשון הוא הזהות הבינלאומית, הפתוחה, הרב-תרבותית. השני הוא הרעיון של עצמאות, במובן הזה שמעולם לא רציתי להסתמך על קרדיט של משהו אחר. לא רציתי להיות הבת של, רציתי להגיע להישגים רק בזכות המאמץ שלי. השלישי הוא האהבה שלי ליצירתיות אנושית עכשווית ואינטלקטואלית. מאוד אהבתי את האמנות, וכמה שיותר מתקדמת ומופשטת".

"בתערוכה היה לי מפגש קשה עם יצירות אמנות שממש זעזעו את עמקי נפשי", היא מספרת, "התערוכה נפתחה בציור של הפרעות שהיו בקישינב בשנת 1904, בו רואים דמויות הרוסות ובתים הרוסים, ילדים פצועים. בכל תמונה הצטמררתי ונחרדתי יותר ויותר.

"למדתי ולימדתי אמנות במשך שנים, ומה שהדהים אותי בתערוכה הזו הוא שלא הכרתי אף לא יצירה אחת. גם לא אחרי תשע שנים באוניברסיטה. בתערוכה הזאת היו חומרים שמעולם לא נחשפתי אליהם. הבנתי שיש פער בלתי ניתן לגישור בין הידע שלי לבין התחושות שלי. שהידע היה אפסי אבל התחושות היו חזקות מאוד".

איך התמודדת עם זה?

"שאלתי את עצמי: מה הקשר שלי לזה? שאלה של זהות יהודית. אמרתי לעצמי שאני חייבת לצאת משם, שאני לא יכולה לשאת את כל העומס הרגשי הזה. התקדמתי לעבר היציאה, אך ככל שהתקדמתי עם התערוכה, היצירות הפכו להיות יותר מופשטות ושקטות מהסוג שאני אוהבת. יכולתי לעמוד ולהירגע.

"נעמדתי מול יצירה מופשטת בגוונים של כחול ולבן עם אותיות אל"ף ב"ת, ואז מישהו עבר מאחוריי והמשיך ללכת. הבנתי שהוא לא מבין עברית ואני כן. הרגע הזה היה מכונן. בעבר הייתי קמה בבוקר עם השאלה הזאת: מי אני? מה הופך אותי למי שאני? ולפתע קיבלתי תשובה: אני חוט המחשבה שלי בעברית. למרות ששפת האם שלי היא גם אנגלית, כל הדיונים הפנימיים שלי מתרחשים בשפה העברית".

נורית המשיכה לחקור היכן הכול מתחיל והיכן מסתיים, והאם הגבולות הפיזיים מגבילים את המחשבה. "חשבתי באותו רגע עד אין סוף. ביום מן הימים הייתי רוצה להוציא ספר בשם הזה", היא מגלה, "עד אין סוף".

נורית נכנסה לתערוכה כאדם אחד ויצאה ממנה אדם אחר לגמרי, מאוהבת ביצירתיות של אלוקים.

איך רואים את העולם באופן יצירתי?

"מתבוננים בעלים, באור שעובר דרכם, רואים את הפרחים, עיניים של אנשים, תינוקות. אודה ואומר שאצלי הכול בוליום גבוה", היא צוחקת.

מיד כששבה למלון הרימה טלפון לאל-על ושאלה מתי הטיסה הראשונה לארץ. "עליתי למטוס למחרת, נחַתי בארץ והתחלתי מסע של חיפוש עצמי".

מבחינה מסוימת, נורית המשיכה את חייה כרגיל. היא עבדה על הדוקטורט ובמקביל החלה את עבודתה במוזיאון ישראל כעוזרת ראשית של אוצר המוזיאון. "זה חלום שהתגשם. להגיע לעבוד במוזיאון ישראל באגף האמנות".

כלפי חוץ היא נראתה אותו הדבר וניהלה אותו סגנון חיים, אולם בפנים התרחש תהליך שהשתדלה בהתחלה להשאיר פרטי. "ידעתי שאם אחשוף אותו הסביבה שלי הייתה מורידה אותי מזה. באותה תקופה לא הכרתי אף אדם חובש כיפה. לא חשבתי מעולם ללכת לדבר עם מישהו כזה. אז לא היו כל כך הרבה רבניות מייעצות

> הייתי הולכת למאה שערים עם מעיל ארוך ונכנסת לחנויות ספרים, שמה יד על ספר, פותחת ומה שנגלה לי בכתוב היה מפעים. השאלה שהייתה לי באותה רגע - עליה הייתי מקבלת תשובה

ומפורסמות כמו שיש היום.

"גרתי בשיא התל-אביביות. סיימתי פילוסופיה בהצטיינות, והשאלות שלא הפסקתי לשאול את עצמי היו מרכז החיים שלי באותה תקופה. שנה שלמה הסתובבתי כך, קראתי ספרים ושאבתי מהם המון השראה. הייתי הולכת למאה שערים עם מעיל ארוך ונכנסת לחנויות ספרים, שמה יד על ספר, פותחת ומה שנגלה לי בכתוב היה מפעים. השאלה שהייתה לי באותה רגע - עליה הייתי מקבלת תשובה כשהייתי פותחת את הספר.

"באותה שנה חוויתי את יום כיפור הראשון בחיי בתוך בית הכנסת. אמנם אני צמה ביום כיפור מגיל שש, אבל לא נכנסתי לבית הכנסת ביום הזה. במסגרת החיפוש שלי ישבתי בדירתי השכורה בירושלים וקראתי את ספר קהלת. תוך כדי זה שמעתי מהחלון צלילים של קולות גבריים מסתלסלים עם קולות של ילדים. זה היה כל כך יפה.

"למחרת בבוקר התעוררתי שוב לניגוני התפילה האלה, אז אמרתי לעצמי: אולי אשב בחוץ על המדרכה, ואשמע יותר טוב. ישבתי שם, התקדמתי לכיוון הבית שממנו בקעו הקולות. ראיתי שבחוץ יש כיסאות מלאים נשים, ובפנים הגברים. אישה אחת סימנה לי עם היד לבוא ולהיכנס, אבל הפעם הייתי בלי מעיל... הייתי לבושה בטייץ וחולצה. לכבוד יום כיפור זה היה בלבן", היא נזכרת בחיוך. "אותה אישה פתחה לי סידור, ונפתח לי עולם חדש".

בתהליך של חמש שנים, עקב בצד אגודל, התחילה נורית לשנות את סגנון חייה. "בשנה הראשונה הקב"ה היה הרב שלי. אחרי כמה חודשים פגשתי את ימימה אביטל ז"ל, שהייתה הדמות התורנית הראשונה שהכרתי. שמחתי שזו הייתה דווקא אישה", היא מציינת.

לאחר מכן הכירה את הרב דניאל סטבסקי, ואחרי שנה החליטה ללכת ללמוד במדרשת 'נתיב בינה'. "נועה ירון-דיין הייתה שותפה שלי לאותה תקופה, כמו גם רמה בורשטיין. ב'נתיב' הרגשתי במקומי. בנות מאותה קב"א, אותו חתך תרבותי-חברתי". »

מהיצירות המוצגות
בתערוכת בביאנלה במוזיאון
היהדות בהיכל שלמה

במוזיאון ישראל, והרגשתי שמשעמם לי. לא הבנתי איך ייתכן שאני מרגישה שעמום. אולי אני לא עושה הדבר הנכון? אז נזכרתי במשפט שאימא אמרה לי מילדות: תחלמי נורית, בגדול, וברגע שתדעי על מה את חולמת תמצאי את הדרך להגיע לשם. אחרי שנים אמרתי לאימא: את יודעת שמה שלימדת אותי זה הרמח"ל, שכתב במאמר הקיווי ש'התקווה יוצרת קו'.

"נזכרתי ברעיון הזה במוזיאון ושאלתי את עצמי: מה הכי הייתי רוצה לעשות? להקים מרכז מידע על אוצרות התרבות היהודיים ככלי שדרכו אפשר ללמוד. לא במובן של כפייה ורצון להחזיר בתשובה, אלא מתוך רצון להנחיל ידע". כך למעשה נולדה כל עשייתה של נורית כיום. היא עזבה את מוזיאון ישראל אחרי עשר שנים בתפקיד, והיום היא האוצרת של מוזיאון היהדות של היכל שלמה בירושלים.

האם יודאיקה זה רק היסטוריה או גם אמנות?

> נזכרתי במשפט שאימא אמרה לי מילדות: תחלמי נורית, בגדול, וברגע שתדעי על מה את חולמת תמצאי את הדרך להגיע לשם

"המילה יודאיקה היא מילה שאני לא משתמשת בה. זאת מילה אחת עם פרשנויות שונות, ויש לה קונוטציות של משהו עתיק, ממוסחר וקיטשי. הביטוי שאני משתמשת בו הוא אמנות יהודית".

לפי מה בחרת את היצירות בתערוכה?

"כשהתבקשתי להיות אוצרת של אחד המתחמים במסגרת הביאנלה, החלטתי שאבחר להתמקד בביטויים חזותיים להשתוקקות לקדושה באמנות יהודית עכשווית. קראתי לתערוכה 'צמאה נפשי'. החלטתי לכלול בה אמנים מכל המגזרים והמגדרים - נשים וגברים, צעירים ומבוגרים, עולים חדשים וישראלים ותיקים, חוצניקים, שומרי תורה מכל הרמות וגם כאלו שאינם. מה שחיפשתי בין שישים היצירות הוא הכמיהה וההשתוקקות לממד יותר גבוה בחיים. בתערוכה יש ציורים, צילומים, פריטים דוקומנטריים ואמנותיים, וידאו-ארט, תלת-ממד, טקסטיל ועוד".

כיום משפחת בנק מנהל אורח חיים ליטאי, אך נורית בלבה לא עזבה את החסידות. "אני מאוד קשורה לבעל שם טוב ולהסתעפויותיו - הרבי מסלונים, רבי נחמן, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, כתבי חב"ד".

מלבד היותה אוצרת, היום נורית - אוטוטו בת חמישים, נשואה פלוס שלושה - היא גם מאמנת אישית לרווקות. "פיתחתי שיטה של 'בדרך לזוגיות' על ידי פתיחה ועבודה על המערך הפנימי. אבל זה", היא אומרת בחיוך, "כבר נושא לכתבה אחרת". ■

התערוכה 'צמאה נפשי' מתקיימת בהיכל שלמה בירושלים. אוצרת: נורית סירקיס בנק. אוצרת משנה: נועה לאה כהן

חמש שנים אחרי שחזרה בתשובה הכירה נורית את בעלה, רופא שיניים מדרום אפריקה, גם הוא בעל תשובה. היא המשיכה להתמקצע והקימה במוזיאון ישראל מרכז מידע לאמנות יהודית.

"אחרי חמש שנים של לימודים במדרשה, הרגשתי שאני רוצה לחזור לאותה נקודה שבה נכנסתי למוזיאון ההוא בלונדון, בתדהמה הזאת של 'איך לא לימדו אותי את זה'. במסגרת עבודתי במרכז המידע אספתי תשמישי קדושה וארכיון צילומים עשיר ובניתי תוכנה סביב אלף חפצים שכל אחד הכנסתי להקשרים. בניתי מעגלי חיים יהודיים. אי אפשר להבין מה זה כלי לבשמים של הבדלה אם אתה לא מבין מה זה שבת", היא מסבירה.

"האמנות היא כלי מדהים. זה מאגר עצום של ידע. כדי להבין יצירת אמנות צריך להפעיל את כל משאבי הנפש. היא מבוססת על מקום, זמן, ציטוטים ספרותיים".

אמנות ודת - הילכו שניהם יחדיו?

"בעיניי מאוד. תפקיד האוצר היא לבחור יצירות, ואם יש מילה אחת שמאפיינת את כל היהדות הלוא היא בחירה. המהות של האוצרות היא בחירה. יכולות להיות יצירות קשות שלא מתאימות לרוח היהדות, ואני כאוצרת יכולה לבחור אם לכלול אותן בתערוכה או לא".

היו לך דילמות כלשהן במסגרת העבודה?

"במוזיאון ישראל עבדתי על תערוכות בינלאומיות ולא הייתה שום בעיה, כי זה מוזיאון לאומי שמשתדל לכבד את הציבור הרחב עד כמה שאפשר. יש שם רגישות וניסיון לשמור על קונצנזוס".

"יום אחד ישבתי במשרד שלי

לא רק הבת של אימא שלה

בסוף הסיור שהעניקה לנו נורית, רבות מהמשתתפות העירו לה כי שם משפחתה נשמע להן מוכר. היא אמרה שזה מפני שהיא בתה של כוהנת המטבח הישראלי רות סירקיס, והוסיפה שעד היום היא לא נהגה לציין זאת.

איך זה להיות הבת שלך?

"אימא שלי היא הקואוצ'רית שלי, המדריכה שלי, המורה הרוחנית שלי. היא אישה מדהימה. בנושא הבישול והאוכל הייתי שונה ואלטרנטיבית תמיד. מגיל קטן נמנעתי מלאכול לחמים ועוגות. ("היום אני עושה ערבים של הפרשות חלה", היא מציינת בחיוך). בשלב כלשהו הודעתי לאמי שאני רוצה להיות טבעונית, ואחרי כמה שנים גם התחלתי לאכול כשר, אז במטבח רק עשיתי לה צרות", היא צוחקת. "כל כמה שנים הבאתי לאמי הפתעה קולינרית אחרת".

"מה שלמדתי מאימא שלי בעיקר זה היצירתיות והחתירה לשלמות ולדיוק בכל מה שאפשר", היא אומרת בראיונות מלאה ובהערכה רבה. "תמיד היא הייתה קונה את הכי משובח והכי טוב. אם חומרי הגלם טובים, היא נהגה לומר, בטוח ייצא לך משהו טוב. ואפשר להשליך את זה על כל תחום בחיים.

"אימא שלי נתנה לי קווים בחיים. היא אולי מצטיירת לעם ישראל כשפית, אך מבחינתי היא יזמית ואשת עסקים מנצחת. הרי הרבה נשים מבשלות טוב, אבל לא הרבה נעשו רות סירקיס.

היא כותבת נהיר ובהיר, היא הקימה הוצאה לאור, שיווק ומכירות, היא דמות טלוויזיונית. אימא שלי היא חוקרת מבחינתי - כל ספר שלה הוא מחקר על תרבויות, עמים ומנהגים".

למה דווקא עכשיו את כן מזדהה בתור הבת של רות סירקיס?

"יכול להיות שזה בזכות העובדה שאני מרגישה שלמה עם הזהות שלי ובעלת עמוד שדרה עם העשייה העצמאית שלי. שהעובדה שאני הבת של אימא שלי לא מהווה איום. אני כבר לא רק הבת של רות סירקיס".

'ילדים מבשלים' - ניסיתם את זה קודם בבית?

"בוודאי. על הכריכה מופיעים אני, אחותי ואחי. באחד הכנסים העברתי הרצאה אקדמית מלומדת, וכשלקחתי אוויר מישהי הרימה יד ושאלה: את הילדה מהכריכה של 'ילדים מבשלים'? לפתע נפגשו לי כמה עולמות בבת אחת. הסמקתי כמו ילדה קטנה...".

איך המשפחה מקבלת את אורח החיים שלך ושל ילדייך כיום?

"אני חושבת שההורים שלי עשו עבודה מדהימה להכיל ולקבל אותנו בדרכנו. אימא שלי בירכה אותי באחד מימי הולדתי בברכה מדהימה. היא איחלה לי שאצליח להכיל ולקבל את החלטות ילדיי, מה שלא יהיו, לפחות באותה צורה שהיא הצליחה לקבל ולהכיל את הילדים שלה". אחיה של נורית גם הוא חזר בתשובה, כשבע שנים אחריה, היא מציינת בפניי.